

till Lebenswelts samfund, kan man kanske även korrigera de problem anknutna till rättens normativa rationalitet, vilka uppkommit av att folkrepresentationens beslutsfattande de facto modifierats i strategisk och instrumentell riktning samt av förvittringsfenomen i den politiska offentlighet som omger parlamentet.

Men även begränsat på detta sätt tvingar det teubnerska förslaget mig att ställa en fråga med varnande innehåll: hur långt är det överhuvudtaget önskvärt att underkasta de kulturella reproduktions-, de sociala integrations- och socialisationsprocesserna i Lebenswelt en rättslig reglering. Fastän den rättsliga regleringen begränsas enbart till att definiera kompetenser, förfaranden och organisationer, medför regleringen alltid en möjlighet till en utifrån kommande (statlig) kontroll, vilket kan befrämja den byråkratisering av Lebenswelt Habermas är rädd för. Det finns en fara att också den reflexiva rätten bara påskyndar en utveckling som den kanske är avsedd att förhindra.

Till slut återvänder jag ännu till JDJs och HHs uppfattning om ett slags skiktning av rättsordningen. Enligt den används ju på olika regleringsområden olika regleringsmedel och – såvitt jag förstått dem rätt – är det också skäl att göra det.

Också enligt min mening har till exempel regleringar som förverkligar rättsstatliga ideal sin egen uppgift även i välfärdsstaten och i dess påstådda krisförhållanden. Sålunda behövs pliktnormer med exakt innehåll för att till exempel utstaka gränsen för den offentliga maktens rätt att gripa in i den rättsfär de medborgerliga grundrättigheterna tryggar. Sådana normer borde också enligt min mening användas för att trygga medborgarnas rätt till sådana offentliga tjänster och förmåner vilka avser att trygga de materiella förutsättningarna för deras socialt-kulturella autonomi.

Att de rättsliga regleringstyperna blivit mångsidigare återverkar på rättens tredje rationalitetsdimension, som jag kallar för *rättsordningens inre rationalitet*. Den fokuserar rättsordningens inre systematik, dess begreppsliga och dogmatiska system. Enligt de (formella) rättsstatliga idealen borde rättsordningen och dess olika delområden bilda ett enhetligt motsägelsefritt system. Men om det inte finns någon patentmedicin för att lösa rättens nuvarande problem, om man i olika sammanhang måste använda olika regleringstyper, är det då längre möjligt eller ens meningsfullt att hålla fast vid idealet om den enhetliga rättsordningen? Vad ett medvetet avstående från kravet på rättsordningens konsekventa systematik skulle betyda för den rättsvetenskapliga, särskilt den rättsdogmatiska forskningen, är en fråga, med vilken jag inte vill besvara läsaren denna gång.

Behövs lekmän i domstolarna?

Av Per Olof Bolding

Elsa Sjöholms artikel i föregående nummer, »Rättsröta och rättsväsende«, var intressant och rik på synpunkter. Dock ber jag om plats för ett genmäle. Framst är det Elsa Sjöholms syn på lekmanadomarna, nämndemännen, som jag vill reagera mot.

Hur förhåller sig nämndemännen typiskt sett till sådana kontroversiella spörsmål – bevisfrågor eller rättsfrågor – som aktualiseras när det skall dömas? Är de inriktade på att förfäktas egna ståndpunkter – kanske sinsemellan divergerande? – eller på att följa juristdomaren? Hur pass aktiva är de? Vilka värderingar är det som vanligen styr deras beteenden?

Om detta vet vi inte särskilt mycket. Men det kan vara på sin plats att här nämna ett litet projekt som drevs vid juridiska fakulteten i Lund med början år 1970, inom ramen för ämnet »tillämpade studier i processrätt«. Intervjuer gjordes med sammanlagt cirka 150 nämndemän vid tingsrätter på skilda orter i södra Sverige.¹⁾ Några av de säkraste resultaten av undersökningen kan sammanfattas så här: Nämndemännen beundrar de juristdomare som de samarbetar med och förhåller sig i hög grad lojala till dem. Nämndemännen uppfattar sig som opolitiska. När de någon gång – mycket sällan – röstar emot juristdomaren så sker detta nästan undantagslöst med hans goda minne: saken kan vara så tveksam att den ena lösningen förefaller lika god som den andra. Förekommer det att nämndemännen kritiserar domaren genom att exempelvis ifrågasätta om han inte i något visst fall gick »för hårt fram« i sin materiella processledning? Sällan, om någonsin. Det är en främmande tanke för de flesta att sådan kritik skulle vara passande. Juristdomaren vet bäst.

Om vi nu antar att denna bild är verklighetstrogen, skulle då nämndemännens medverkan kunna undvaras? Finns det kanske inget annat bärande skäl för att vi har lekmanadomare än att, som Elsa Sjöholm säger, »systemet är billigt för staten«? Borde vi alltså överlåta åt fackmännen, juristerna, att ensamma svara för verksamheten vid domstolarna?

Jag tycker att Elsa Sjöholm i sin diskussion har missat en viktig poäng.

Nämndemännen har en alldeles nödvändig uppgift som inte har direkt med beslutsfattandet att göra. Nämndemännen är de enda icke-jurister som får tillfälle till en någorlunda bred insyn över vad som sker vid domstolarna. De kan – eller borde kunna – reagera mot missförhållanden i kommunikationerna mellan funktionärerna å ena sidan och parter, vittnen m.fl. å andra sidan. Och de kan – eller skulle kunna – förhindra att rättegångarna och överläggningarna domineras av sådana fackbundna tankemönster och beteenden som så lätt kan breda ut sig inom en yrkeskår så särpräglad som juristernas. Sköter nämndemännen dessa uppgifter? Det förefaller knappast så. Det är på den punkten som kritik bör sättas in. Lekmän måste finnas vid domstolarna. De borde vara mera inriktade än hittills på att ställa frågor till juristerna och att framföra konstruktiv kritik till dem.

Något annat att reagera mot i Elsa Sjöholms artikel? – Är det inte verklighetsfrämmande att tänka sig att direkta kommunala val skulle ordnas för ett så speciellt syfte som att utse nämndemän? – Viktigare: Hur förhåller sig Elsa Sjöholms önskemål om bättre likhet inför lagen till hennes propå om att hovrätterna borde avskaffas? Är det inte nödvändigt ur rättssäkerhetssynpunkt att vi har effektivare efterprövningsmöjligheter än vad som kan åstadkommas genom de fåtaliga fall som kan komma upp i högsta domstolen? – Slutligen: Elsa Sjöholm reagerar mot att samma bevismaterial kan värderas olika av olika domstolar. Naivt, tycker jag. Finns det något område – i vetenskap, i konst, i politik eller i vad som helst – där en bedömare kan våga påstå att han funnit det enda rätta svaret?

NOT

1. Uppsatser av Nils-Eric Schultz (1971), Thomas Hennig (1971), Eva Munck af Rosenschöld (1975), Björn Christoffersson (1979), Helene Stålmarch (1979) och Thomas Berner (1981). Uppsatserna (otryckta) finns arkiverade vid juridiska institutionen i Lund.

Ett klädsamt förslag

Av Ulf Stridbeck

Inspirerad av en debatt som förekommit i två svenska juridiska tidskrifter, Svensk Juristtidning (SvJt) och Tidskrift för Sveriges Advokatsamfund (TSA) vill jag här låta Retfærds läsare ta del av debatten. Avslutningsvis framför jag ett eget förslag. Debatten i SvJt fördes på 1940-talet och debatten i TSA är från dess två senaste nummer (hösten 1986). Därmed är frågan både historiskt förankrad och samtidigt aktuell.

I samband med den svenska rättegångsreformens införande under 1940-talets slut pågick i Svensk Juristtidning en idédebatt om införande av domare-dräkt. Debatten ansågs tydligen så viktig att den fördes i tre nummer av tidningen och fyllde sammanlagt 15 sidor.

Debatten engagerade inte bara svenska jurister utan även nordiska inlägg förekom. Overretssagfører Henrik Sachs: »Det kan formentlig uden Forbehold udtales, at der nu blandt danske Advokater hersker almindelig Tilfredshed med Kappen, og at man – forudsat at de praktiske Vanskeligheder kan overvindes – gerne saa dens Anvendelse udvidet til ogsaa at gælde ved Underretterne.« (I en not anföres att »de fleste nogenlunde hyppigt procederende Advokater har deres private Kappe hængende i Retsbygningen i København til Brug i Landsretten og Sø- og Handelsretten. Desuden har Sagførersamfundet sammesteds et Antal Kapper til Disposition for Medlemmerne. Man kan ikke regne med, at de procederende Advokater ogsaa vil anskaffe private Kapper til Opbevaring ved de mange Underretter. Der er derfor for Advokaternes Vedkommende næppe anden Udvej end, at Sagførersamfundet har nogle Kapper til Disposition i alle Retslokaler. Det kan blive vanskeligt at gennemføre i den nuværende Forsynings-Situation.«)

Från danskt domarhåll framförde presidenten i Østre landsret Kaj Mundt att man ej har »mærket noget Tegn paa, at Benyttelsen af Kapperne skabte en unaturlig Afstand mellem Rettens Personer og de mødende.« Snarare kan avståndet betraktas som naturligt, speciellt i förhållande till nämnden. I en annan artikel betonades just det självklara med att den folkvalda nämnden bor-